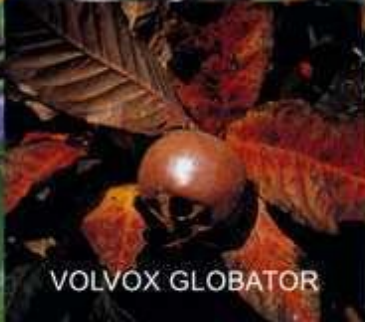

NETRADIČNÍ OVOCE PRO KAŽDOU ZAHRADU

LEE REICH

VOLVOX GLOBATOR

LEE REICH

**NETRADIČNÍ
OVOCE
PRO KAŽDOU
ZAHRADU**

Obohatte svůj život muřoulem,
hruškojeřábem, cicimkem, duřiztopkou
a dalšími

VOLVOX GLOBATOR

LEE REICH
Netradiční ovoce
Pro každou zahradu

Obohaťte svůj život muř'oulem, hruškojeřábem, cicimkem,
dužistopkou a dalšími

Lee Reich
Uncommon Fruits for Every Garden

Přeložil Roman Tadič

Copyright © 2004 Lee Reich. All rights reserved.

Translation © Roman Tadič, 2015

All photographs by Lee Reich

Illustration copyright © 2004 by Cicki Herzfeld Arlein. All rights
reserved.

ISBN 978-80-7511-195-1

Z anglického originálu *Uncommon Fruits for Every Garden*
vydaného nakladatelstvím Timber Press v Portlandu v roce 2008

přeložil Roman Tadič

Úvod k českému vydání Michal Babor

Jazyková redakce Tereza Houšková

Odpovědný redaktor Antonín Petr

E-kniha purehtml.cz

Vydalo nakladatelství Volvox Globator,

Štítného 17, Praha 3 – Žižkov,

jako svou 1055. publikaci

Vydání první

Praha 2015

Adresa knihkupectví:
Volvox Globator, Štítného 16, Praha 3 – Žižkov, 130 00

ÚVOD

Netradiční, nebo jen pozapomenuté?

Před několika lety jsem pár týdnů pobýval v Anglii poblíž Hastingsu. Ve snaze poznat co nejlíže realie pro mě tehdy neznámé země jsem navštívil i prodejnu potravin či přesněji řečeno supermarket. Z mnoha překvapení, která byla v tuzemských obchodech věcí neznámou až nevídanou, mě zaujal také jogurt, jehož obal zdobil detailní obrázek jakýchsi zelených bobulí s průhlednou slupkou a chloupky na povrchu plodů. Co jen mi to připomíná...? Snad ne angrešt? V angličtině tehdy začátečník, porozuměl jsem slůvku gooseberry až s pomocí slovníku, ale mnohem větší zážitek mě čekal po zanoření lžičky do obsahu kelímku a po jeho ochutnání. Někde hluboko v paměti se vynořila dětská vzpomínka na výborný angreštový koláč s drobenkou, ale také ruce plné škrábanců od trnů, když nás jako děti rodiče nutili angrešt sklízet. Proč jsme vlastně na angrešt zapomněli? Vždyť ze zahrad českých šlechtitelů pocházely tak zvukomalebné odrůdy jako Otec Palacký, Vosykův semenáč, Český zázrak či Šolcův miláček a s velkou slávou se šířily do celého světa. Našim ovocnářům dokonce patří prvenství v roubování angreštu na meruzalku zlatou – vzniklo právě v Čechách! Jenže i k nám dorazilo obávané padlí a s ním zánik málo rezistentních odrůd. Jak postupně ubývalo kyselých dešťů, které dokázaly vznik a šíření choroby zabránit, hynuly keříky jeden za druhým a není divu, že angrešt z českých zahrad postupem času téměř vymizel. Odolaly jen ty nejsilnější odrůdy – Citrónový obří, Zlatý fík či Bílý nádherný patří k obvyklé nabídce v každém větším zahradnictví.

Lee Reich do své knihy, kterou právě držíte v rukou, vybral dvě desítky užitkových dřevin a označil je v originálu za „uncommon“, tedy spíše neobvyklé než netradiční, jak stojí v českém překladu. Tradici totiž má řada druhů velmi bohatou – vždyť třeba mišpule, rybíz či dřín se pěstovaly už ve středověkých klášterních zahradách a teprve s rozvojem ovocnářského šlechtitelství byly vytlačeny jádrovinami a peckovinami, které dnes najdeme v každé větší, zejména venkovské

zahradě. Je nanejvýš pravděpodobné, že kdyby se před několika desetiletími nezvedla vlna zájmu o zahradničení v souladu s přírodou a zájem o původní keře a stromy, možná bychom na některé druhy představené v této knize úplně zapomněli. Vždyť kdo z nás někdy viděl v české zahradě třeba moruši či muchovník? Přesto jsou to stromy s výbornými plody plnými vitamínů, které se obejdou bez jakékoliv údržby řezem i bez chemického ošetřování proti chorobám a škůdcům; jen je třeba smířit se s tím, že sklizeň drobných plodů bude trochu náročnější než česání jablek a něco z úrody padne za oběť ptákům. I tak ale budete s muchovníkovým džemem, morušovým vínem nebo brusinkovou omáčkou slavit u svého okolí značný úspěch.

Ale je tu také druhá skupina užitkových dřevin, neznámých či přinejlepším pouze povědomých i zkušenému českému sadaři. Co si asi představit pod názvy hrozinkový strom, banán severu nebo čínská datle? Možná o nic víc než pod jejich českými jmény – dužistopka, muďoul a cicimek. O něco úspěšnější možná budeme u švestkovišně či hruškojeřábu; dokážeme snad odhadnout jejich chuť, i když jsme je nikdy neochutnali. A přesto není hruškojeřáb žádnou novinkou – semenáč pod názvem Tatarova hrušeň vypěstovali na sklonku předminulého století v někdejší smíchovské botanické zahradě. Dnes bychom ale v českých školkách oba druhy hledali marně – špatně se množí a chutí svých plodů široké masy rozhodně neosloví.

Při čtení některých kapitol z této knihy se rozhodně neubráníte hromadění slin v ústech. Možná se vydáte pátrat do zahradnictví nebo na internet po tomelu, cicimku či měsíčních jahodách, možná dáte přednost rybízu, hlošině či muchovníku, které koupíte už úplně běžně. V každém případě uděláte něco pro rozmanitost druhů a nedáte šanci obalečům, mšicím, vrtulím a dalším druhům hmyzu, které jsme si zvykli označovat za škůdce a kteří decimují úrodu v každém sadu, pokud se proti nim nebráníme chemicky. Chuť méně obvyklých druhů ovoce totiž škůdci, podobně jako my, ještě nestihli dokonale poznat, a tak je nanejvýš pravděpodobné, že si na nich pochutnáte, třebaže na tuny úrodu určitě sklízet nebudete.

Michal Babor, šéfredaktor časopisu *Zahrada v obrazech*

PŘEDMLUVA

Píši, krajinu zalévá slunce, na zemi leží sníh a rtuť teploměru kolísá kolem dvanácti pod nulou. Ale za pár týdnů se rozzáří ohňostroj barev, probudí se pupeny, pak se otevřou jásavé květy a zazelenají se listy. A potom přijdou plody. Budou se pohupovat na větvích a narůstat do nejrůznějších tvarů, velikostí a barev – a v nich dužnina obklopená lákavou směsicí sladkých, pikantních a exotických vůní.

Když jen pomyslím na své ovocnářské poklady, které nyní tam venku tiše spí zimním spánkem, sbíhají se mi sliny. Myslím na časná letní rána, kdy mě ananasovou vůní osvěžují bílé měsíční jahody, v nichž se ještě ukrývá noční chlad. Myslím na vrcholící léto, kdy mi mezi zuby doslova pukají baculaté, červené angrešty odrůdy „Achilles“ a ústa mám plná jejich sladké šťávy. Myslím na podzim, kdy lžící doluji vnitřek muřoulu a na jazyku cítím jeho krémovou, sametovou, vanilkovou dužninu. Jistě, jsou to neobvyklé plody, ale každý z nich je také neobvykle chutný.

Těším se z těchto netradičních druhů ovoce více než dvě desítky let a mé nadšení stále roste. Určitě nejsem sám. Sympatické rostliny, jimž se věnuje tato kniha, nevyžadují žádnou zvláštní péči a prokázaly, že se ideálně hodí k budování tzv. jedlé zahrady. To nejsou žádné rozlehlé ovocné sady, ale obyčejné zahrady a předzahrádky s rostlinami pro krásu i užitek. Dřín, višň plstnatá a muchovník, tři druhy ovoce z této knihy, se přitom v americké krajině vyskytují úplně běžně, a my jejich chutnou úrodu přehlízíme nebo ji považujeme za pouhý barevný doplněk jejich příjemného vzhledu.

V zahradách a na farmách dnes často slyšíte módní pojem „trvale udržitelné zemědělství“. Jedná se o nový typ zemědělství, které je šetrnější k naší planetě. S tím je spojena stále silnější touha jíst „ekologicky“ vypěstované potraviny. S těmito trendy přirozeně souvisejí také netradiční druhy ovoce, které představuje naše kniha. Ať už rostou na farmách, nebo v zahradách, obvykle je lze pěstovat bez použití chemických prostředků.

Tato kniha se věnuje hlavně netradičnímu ovoci, které může

pěstovat každý. Je tedy o netradičním ovoci pro každou zahradu. Začínající pěstitelé ocení zvláště to, jak je pěstování těchto rostlin snadné; jakmile švestkovišeň pomořskou, meruzalku vonnou nebo tomel viržinský jednou zasadíte, rostlina od vás nežádá nic víc, než abyste trhali a jedli její plody. (Když si dělám starosti s důkladnou prořezávkou a hubením škůdců na jabloních, vinné révě a dalších běžných ovocných rostlinách, někdy slyším od svého netradičního ovoce tiché posměšky, že také rostu.) Zahradní experti si tyto rostliny budou pěstovat, aby zaplnili své spižírny pochoutkami, které si v obchodech nekoupí. Chytrí sadaři v těchto úžasných plodech objeví tržní potenciál.

Netradiční ovoce pro každou zahradu vychází z mé předchozí knihy *Uncommon Fruits Worthy of Attention: A Gardener's Guide* (Zajímavé druhy netradičního ovoce: Zahradníkův průvodce), která vyšla v roce 1991 a v současné době je nedostupná. Údaje jsem průběžně aktualizoval a více než deset let bádání, zkoušení – a ochutnávání – mě přimělo doplnit původní seznam o další druhy ovoce. (Vlastně se nic nezměnilo: netradiční druhy ovoce, o nichž jsem před lety psal, jsou stále „zajímavé“ a dosud nejsou natolik rozšířené, aby se mohly zbavit přídomku „netradiční“.)

Tak jako v mé předchozí knize je podmínkou zařazení do seznamu to, že ovoce snáší mrazy, není příliš rozšířené a lze si na něm pochutnat i v syrovém stavu, což pokládám za nejdůležitější. I když mnohé z těchto druhů ovoce slouží k přípravě výtečných moučníků, džemů a ovocného másla, o čemž „mohou ti, kteřížto jsou nadáni krmi chystati, více pověděti nežli já sám“ (John Gerard, *The Herball*, 1597), nemusíte si s nimi hrát v kuchyni, aby ze sebe vydaly to nejlepší. Nuže, v následujících měsících a letech se ke mně přidejte a venku na zahradě si vychutnávejte tu směsici chutí, kterou netradiční ovoce nabízí. Stránky této knihy se vám stanou průvodcem, jenž poradí, jak pěstovat a užívat si tyto ovocné rostliny a jejich plody. Náš průvodce se nedrží žádného abecedního či botanického pořádku, ale připomíná spíše ovocný salát, a v tomto duchu si ho vychutnejte.

Lee Reich, New Paltz, stát New York, únor 2003

PODĚKOVÁNÍ

Za pomoc s obstaráváním literatury bych rád poděkoval Mary Van Burenové z New York State Agricultural Experiment Station Library, Patricii Carrollové a Candice Watsonové z MacDonald Dewitt Library (Ulster County Community College), Carol Davidové z Arnold Arboretum Library, Johnu Hillbrandovi z North American Fruit Explorers Library a zaměstnancům National Agricultural Library. Alexander Eppler, Ninele Sloninová, Johanna Sayreová, Tomasz Ziety a Dariusz Swietlik vypomohli překladem textů z ruštiny a němčiny.

Následující lidé přispěli užitečnými komentáři k vybraným kapitolám rozpracovaného rukopisu: John Baird, A. J. Bullard, Ray Cacchiotti, Alexander Eppler, James Gilbert, Ed Hasselkus, Jerry Lehman, Porter Lombard, Paul Lyrene, Steve McKay, Tom Merckel, Elwyn Meader, Roger Meyer, Daniel Milbocker, Paul Miller, R. Neal Peterson, John Smagula, Eldon Stang, Cecil Stushnoff a John Thieret.

Dík patří také Rusellu Gilmoreovi, Josephu Reichovi a Christine Marmoové za pečlivou pozornost, kterou věnovali čtení a kritickému posuzování částí rukopisu. Vicki Herzfeldové Arleinové děkuji za totéž a také za umné a botanicky přesné kresby. Vznik textu a studium některých materiálů podpořil grant neziskové organizace North American Fruit Explorers (díky daru Michaela Damrotha).

Závěrem bych rád poděkoval všem ostatním zahradníkům, s nimiž jsem se po celá léta mohl dělit o své zkušenosti s pěstováním těchto netradičních druhů ovoce.

MUCHOVNÍK

Kosmopolitní modrá malvička

Botanický název

Amelanchier spp.

Habitus rostliny

Opadavý keř nebo strom, záleží na druhu a kultivaru

Opylení

Většinou samosprašný

Dozrávání plodů

Červen (od tohoto měsíce je dokonce odvozen anglický název muchovníku, *juneberry*), někdy červenec

Rostlina, která se předvádí pod mnoha rozličnými jmény, ve mně obvykle vzbuzuje nedůvěru. *Vine peach*, *mango melon* nebo *orange melon*, to všechno jsou anglické názvy jednoho druhu cukrového melounu (*Cucumis melo* var. *chito*), který má plody fádňité, mdlé chuti (vzhledem připomínají broskev nebo mango). V případě muchovníku však na tuto nedůvěru k přezdívčkám můžete s klidným svědomím zapomenout, přestože i tato rostlina má v angličtině mnoho názvů, např. *juneberry*, *shadbush*, *serviceberry*, *sarvisberry* a jeden z druhů také *saskatoon*. Již zmíněný výraz *juneberry* odkazuje k období, kdy dozrávají plody muchovníku. Další názvy potom souvisejí s tím, že muchovník kvete zrovna v období, kdy se třou placky (angl. *shad*), druh ryb z čeledi sled'ovitých; jiné jsou narážkou na to, že habitus muchovníku připomíná evropské jeřáby (*Sorbus* spp.); a poslední je odvozen od výrazu, kterým kanadští indiáni označují muchovníkové plody.

Plody muchovníku jsou velké jako borůvky a obvykle tmavomodré nebo tmavě nachové. Srovnání s borůvkou se přímo nabízí, ale

podobnost existuje pouze ve vzhledu plodů. Z botanického hlediska nemá muchovník s borůvkami nic společného, jeho plodem je malvice, stejně jako u jabloní a hrušní. Ty nejlepší plody muchovníku vůbec nechutnají jako borůvky. Jsou šťavnaté a sladké, převládá chuť sladké třešně se špetkou mandle. Někdy dokonce plody muchovníku nepřipomínají borůvky ani vzhledem, protože někteří kříženci rodí červené či dokonce krémově bílé malvičky.

Muchovníky jsou v přírodě velmi rozšířené. Tento rod se objevuje v Asii, Evropě a Severní Americe. Většina druhů se vyskytuje v Severní Americe, kde je původní ve všech kanadských provinciích a ve všech státech kontinentálních Spojených států amerických. Indiáni drtili plody muchovníku společně s masem a tukem jelenců, losů, sobů nebo bizonů a připravovali tzv. pemikan. A muchovník býval hlavním, a často také jediným ovocem prvních bílých osadníků na severních planinách. Opět se musíme vrátit ke srovnání s borůvkami. Ti, kteří zahradničí v místech, kde nelze kvůli příliš chladným zimám pěstovat borůvky nebo kde není dostatečně kyselá půda, mohou svůj repertoár doplnit kosmopolitním muchovníkem, jehož plody borůvky připomínají. V kanadských provinciích Alberta a Saskatchewan dnes dokonce existuje celé zemědělsko-potravinářské odvětví založené na pěstování a zpracování muchovníku. A proč ne? Indiáni kdysi česali muchovníky divoce rostoucí podél řeky Yukon a úrodu prodávali osadníkům.

Popis rostliny

Rod *Amelanchier* zahrnuje téměř dvě desítky druhů. Rozlišit je představuje tvrdý oříšek i pro botaniky. Některé muchovníky jsou zakrslé a drží se při zemi, některé muchovníky jsou patnáctimetrové stromy, ty ostatní se pohybují někde mezi tím. Některé druhy se zvolna rozrůstají pomocí stolonů, což jsou horizontální výběžky, které vyrůstají z báze rostliny a zakořeňují.

Brzy na jaře, asi týden před tím, než rozkvetou plané jabloně, se

muchovníky obalí bílými květy. V šedých a hnědých tónech, které v lese na počátku jara převládají, divoce rostoucí muchovníky vynikají a vypadají, jako by se na ně snesl z nebe jemný bílý závoj. Kvetoucí muchovník vyzařuje tichou krásu, čímž se liší od bujařejších planých jabloní a šácholanů, které kvetou zhruba ve stejném období.

S létem přicházejí plody a háv z měkkých, zelených listů. Když muchovník odkvete, po šesti až osmi týdnech dozrají malvičky. Objevují se v hroznech po třech až šestnácti plodech. A když se přiblíží podzim, ani tehdy muchovníky nezklamou. Jejich listy se zbarví odstíny nachové, oranžové a žluté. Ohnivě rudé listy zůstávají až do konce podzimu, ale ani když opadají, není ještě všechno ztraceno, protože se odhalí zajímavě rozbrázděná šedá borka. Borka a úhledný tvar koruny – zvláště pokud z muchovníku vyroste stromek – těší oko po celou zimu až do chvíle, kdy příští jaro tato rostlina opět rozkveté.

Všechny druhy rodu *Amelanchier* mají jedlé plody, ale pěstitele netradičních druhů ovoce zajímá jen několik z nich. Sladké a šťavnaté plody se rodí na jednom keřovitém druhu ze severozápadního pobřeží Severní Ameriky a na několika keřovitých a stromovitých druzích, které jsou původní ve východní části kontinentu.

Muchovník olšolistý (*Amelanchier alnifolia*) je v Severní Americe známý jako *saskatoon*. Tento název vznikl zkomolením kríjského výrazu pro toto ovoce, *misaaskwatoomina*. Muchovník olšolistý je původní v oblasti sahající od jižní části Yukonského teritoria přes severní planiny až do Colorada. (Dal také jméno metropoli kanadské provincie Saskatchewan.) Jak lze odvodit od jeho původního rozšíření, muchovník olšolistý velmi dobře snáší mrazy. Spolehlivě zvládne i padesát stupňů pod nulou. Tato keřovitá rostlina se pozvolna rozrůstá pomocí stolonů. Dosahuje výšky necelých 2,5 m. Toleruje téměř všechny druhy půd, nesnáší trvale podmáčené půdy. Květenstvím je hrozen, který mívá i dvanáct a více květů. Objevují se poté, co vyraší listy, a zůstávají poměrně dlouho otevřené. Po květech následují malvičky. Jsou šťavnaté a velice sladké. Většinou bývají nachové a ojíněné, někdy i více než 12 mm velké. Plody ale mohou být rovněž

modré, krémově bílé nebo červené.

Na východě Severní Ameriky roste muchovník hladký (*Amelanchier laevis*), muchovník kanadský (*A. canadensis*) a muchovník velkokvětý (*A. x grandiflora*; hybrid muchovníku hladkého a muchovníku kanadského). Bývají to stromky, nebo přinejmenším vysoké keře, které dávají chutné plody. Muchovník hladký roste planě ve výše položených vlhkých lesích a býval vyhledávaným ovocem tamějších indiánů. Dnes je oblíbený i v Evropě – jako okrasná rostlina. Tento druh netvoří kořenové výhony. Květenstvím je povislý hrozen šesti až dvanácti bílých květů, v květním pupenu někdy růžovobílých, které vyrůstají ze stejného místa jako listy. Listy mají měděný odstín. Muchovník kanadský dorůstá ve vysoký keř s několika hlavními větvemi. Tvoří kořenové výhony. Jeho květy vyrůstají vzpřímeně. Původní rozšíření muchovníku kanadského se omezovalo na východní pobřeží Severní Ameriky. Muchovník hladký a muchovník kanadský bývají někdy zaměňovány za muchovník stromovitý (*A. arborea*), další původní druh východu Severní Ameriky, který však zaostává plody i vzhledem. Nejdekorativnější z východních druhů je muchovník velkokvětý. Na místě jeho velkých květů dozrávají velké a šťavnaté plody; bohužel jich nebývá takové množství jako u předchozích druhů.

Dobré plody rodí také několik druhů nízkých muchovníků tvořících stolony: muchovník výběžkatý (*Amelanchier stolonifera*), muchovník nízký (*A. humilis*), muchovník opakvejčitý (*A. obovalis*) a muchovník krvavý (*A. sanguinea*). Obecně jsou původní na chudých, suchých půdách. Z krajinářského hlediska se jim nejlépe daří, jsou-li pěstovány přirozeným způsobem.

Názvy mnoha muchovníkových kultivarů s vynikajícími plody připomínají procházku po mapě severozápadní Kanady: „Moon Lake“, „Pembina“, „Forestburg“ nebo „Sturgeon“. Tyto kultivary muchovníku olšolistého vyšlechtili nadšenci přímo v jejich domovské oblasti. Několik kultivarů vyšlechtili také ve Spojených státech. Motivací byly plody a do značné míry i estetická hodnota muchovníku.

Muchovník

Hrstku ovocnářských nedostatků, které u muchovníku objevíme, lze překonat šlechtěním, zvláště když přihlídneme k široké škále druhů, z nichž můžeme získat specifické kvality. Pokud by ovoce, které je určené k přípravě šťáv, džemů nebo kompotů, mělo být přesně podle mého gusta, prospělo by mu, kdyby získalo trochu více kyselin a

vyvážil se tak vysoký obsah cukrů. Toto ovoce by rovněž šlo vylepšit tím, že by ubylo drobných, tvrdých semen a tato semena by se zmenšila; ale jen s mírou, protože semena dodávají plodu delikátní mandlovou příchuť. Plody muchovníku olšolistého, které se konzumují nejčastěji, mají jedny z největších semen, ale křížením s druhem, který má menší semena, např. muchovníkem Bartramovým (*Amelanchier bartramiana*), bychom potenciálně mohli získat rostlinu s velkými, sladkými a šťavnatými malvicemi a malými semeny.

Česat tak drobné ovoce, jako je muchovník, ze žebříku se rychle omrzí, proto by ideální rostlina neměla mít více než dva metry. Úrodu na nízkých keřích zároveň můžete lépe ochránit před ptáky.

Pěstování

K pěstování muchovníků není třeba mnoho dodávat, protože se pěstují snadno a prospívají i bez zvláštní péče. Rostlinám nevdají extrémní mrazy. Ministerstvo zemědělství Spojených států amerických (USDA) vypracovalo před časem mapku teplotních zón; muchovník se dokáže přizpůsobit 3. až 8. zóně. Muchovníky budou rodit na slunci nebo v polostínu a snášejí širokou škálu půd. Trochu náročnější je pouze muchovník olšolistý. Nejlépe prospívá na plně osluněných stanovištích a dobře propustných půdách s vysokým podílem humusu. Nezapomeňme, že domovem tohoto druhu jsou severní planiny, kde pravidelně dochází k požárům. Muchovníky začínají rodit dva až čtyři roky po vysazení.

Zasaďte rostlinu o něco hlouběji do země, než byla zasazena ve školce. Umístění záleží na druhu nebo kultivaru a zamýšleném využití. Chceme-li například u muchovníku olšolistého dosáhnout maximálních výnosů, každá rostlina by se měla zasadit alespoň 2,5 metru od svého souseda. Pokud ale chcete z muchovníku olšolistého vytvořit ovocný živý plot, vysaďte rostliny do řady 1,8 metru od sebe. Až vyrostou, budou se jejich krajní větve dotýkat.

Muchovníky (a také hrušně) mají tu nešťastnou vlastnost, že v sezóně po vysazení někdy špatně rostou. Tato vlastnost může souviset s

tím, že v přírodě muchovníky na začátku vegetačního období brzdí růst, což je pro rostlinu, která odolává drsnému zimnímu počasí, užitečné. Rostlinu přiměje k růstu teplá, provzdušněná půda a dostatek živin, ale zmíněnému problému se lze úplně vyhnout také tím, že muchovník vysadíte na podzim, a nikoliv na jaře.

Chcete-li u keřovitého muchovníku dosáhnout co nejlepší úrody, každou zimu ho prořezávejte. Nejlepší plody rodí jednoleté až čtyřleté dřevo. Plody na starším dřevě bývají menší a méně šťavnaté. Proto úplně odřízněte každou větev starší čtyř let a ze štíhlých výhonů, které předchozí sezónu vyrostly od země, ponechte pouze půl tuctu nejsilnějších. K tomu, aby si rostliny udržely výšku kolem dvou metrů – a bylo je tak možné pohodlně česat ze země –, lze použít krátký řez.

Stromovité muchovníky každoroční prořezávku nevyžadují. Průběžně se ale starejte o to, aby starší větve obrážely z pupenů blíže kmeni, a vyřezávejte mladší výhony, aby se koruna příliš nezahustila.

Především pro muchovníky rostoucí v zahradách obecně platí, že listy a větve nemívají potíže se škůdci. Tím nechci říci, že v některých zahradách škůdci nepáchají značné škody na ovoci. (Mezi ně, bohužel, patří i moje zahrada; a představte si, že pouhých osm mil od ní rostou muchovníky, které každý rok dávají vynikající úrodu.) Jedněmi z nejznámějších hmyzích škůdců, kteří se objevují na muchovníku olšolistém, jsou obaleč (*Epinotia bicordana*), který ničí pupeny, a pilatka (*Hoplocampa* spp.), která způsobuje odpadávaní mladých květů nebo nevyvinutých malvic; plody napadené květopasem *Anthonomus quadrigibbus* zůstávají na rostlině, jsou však deformované a často tvrdé a larvy, které se v nich usadily, znehodnocují jejich chuť.

K potenciálním chorobám muchovníků patří rez (*Gymnosporangium* spp.), která se přenáší z jalovců a projevuje se rezavě zbarvenými skvrnami na listech a plodech; monilióza (*Monilinia amelancheris*), o níž svědčí seschlé, „mumifikované“ plody, které zůstávají na rostlinách až do zimy; a listová skvrnitost (*Entomosporium mespili*), která zanechává na listovní nepříjemné hnědé skvrny, někdy se žlutými okraji. Dobré proudění vzduchu a důkladné odstranění napade-

ných částí rostliny může potíže způsobené chorobami zmírnit, nepokoušejte se ale odstranit jalovce, abyste se vypořádali se rzí, protože její spory mohou cestovat celé kilometry. Stejně jako jiní příslušníci čeledi růžovitých, jsou také muchovníky vnímavé vůči bakteriální spále, chorobě, která způsobuje rychlé chřadnutí nových výhonků. Ořežte všechny větve napadené spálou 30 cm pod napadeným místem a před každým řezem sterilizujte nůžky, nože nebo pilky v lihu. Kanadští průmysloví pěstitelé muchovníku olšolistého ničí hmyz a choroby dvěma postřiky, které jsou kombinací insekticidu a fungicidu. První postřik se aplikuje, když opadávají květy, a druhý o deset dní později. Závažnost problémů se škůdci se může lišit podle oblasti a podle druhu.

Ptáci mají muchovníky stejně rádi jako borůvky (a nebo naopak?), oboje ovoce milují. Někdy jsou schopni zhltnout prakticky celou úrodu. Muchovníkům s bílými plody by se ptáci možná vyhnuli, nicméně jedinou spolehlivou obranou jsou sítě.

Množení

Namnožit si jednu či dvě rostliny ze sousedova muchovníku není nijak obtížné. Množení ve velkém už je náročnější.

Jestliže rostlina tvoří kořenové výhony, postačí, když brzy na jaře od dobře zakořeněné rostliny nějaké odkopnete tak, aby měly dostatečný kořenový systém. Než odkopky zasadíte na jejich stálé stanoviště, na rok je založte do země a rozmazlujte.

Ale všechny muchovníky netvoří kořenové výhony (u stromových forem by ani nebyly žádoucí) a takové rostliny se nejsnáze množí ze semen. Muchovníky jsou výrazně samosprašné a jedinci, kteří vyrůstají ze semen, se často značně podobají rodičovským rostlinám – asi osmdesát procent rostlin bude přesnou kopií. (Výjimku představují muchovníky s bílými plody, které jsou cizosprašné, takže jedinci vyrůstající ze semen nejsou přesnou kopií rodičovských rostlin.)

Pokud chcete dosáhnout dobré klíčivosti, je třeba dodržet dvě

zásady: zajistěte, aby semena nevyschla, a semena tři nebo čtyři měsíce stratifikujte. Jestliže semena vyschnou ještě před stratifikací, budou vyžadovat dlouhou stratifikaci v teplejších podmínkách a teprve poté lze přikročit ke stratifikaci v chladu. Znamená to, že pokud na jaře vysejete suchá semena, vyklíčí až příští jaro.

Dalším způsobem, jak množit muchovníky, je řízkování. Druhy muchovníku, které tvoří stolony, lze množit kořenovými řízků. Dřevité řízků obtížně zakořeňují, ale zelené řízků, pokud se odeberou ve správné fázi růstu, zakořeňují snadno. Jestliže se zelené řízků odeberou příliš brzy, zahnívají, pokud se odeberou pozdě, nezakořeňují. V Kanadě a v USA podél hranice s Kanadou je nejlepší doba k odebrání řízků z letorostů od konce května do konce června. Zakořenění někdy usnadňují růstové hormony, ale spodní vytápění není nutné. Dalším, spolehlivějším způsobem množení muchovníků řízkováním může být metoda etiolizovaných výhonů, kterou popisujeme v příloze č. 5 („Množení“).

Roubování není příliš uspokojivou metodou množení muchovníků. Často se roubuje na podnože jiných rodů, např. jeřábů, hlohů a dalších příslušníků čeledi růžovitých, ale naroubované rostliny někdy přestávají růst. K nejběžnějším podnožím patří skalník ostrolistý (*Cotoneaster acutifolius*), skalník puchýřkatý (*C. bullatus*), jeřáb prostřední (*Sorbus intermedia*) a jeřáb ptačí (*S. aucuparia*). Mezi muchovníky je nejkompatibilnější s jinými druhy zřejmě muchovník olšolistý (*Amelanchier alnifolia*). Muchovníky naroubované na podnož jiného rodu zasadte dostatečně hluboko do země, aby muchovníkový roub mohl zakořenit. Podnože v tomto případě slouží jako dočasný kořen, ale mají nešťastný sklon neustále obrůstat. Hloh Arnoldův (*Crataegus arnoldiana*) ale údajně tuto neblahou vlastnost postrádá.

Velice zajímavé je, že muchovník nemusí vždy přijmout roub jiného druhu muchovníku. Když roubujete muchovník na kořeny muchovníku, jako podnož zvolte druh, který netvoří kořenové výhony, jinak počítejte s tím, že podnože budou neustále obrůstat.

Jeden červnový pátek mi zavolal přítel a povídá, že by se rád se mnou podělil o právě dozrálou muchovníkovou úrodu. Když jsem se k němu konečně v úterý dostal, ptáci už větve dokonale obrali a nechali jen scvrklé nebo shnilé plody. V případě muchovníků se sklizní neváhejte.

Počítejte s tím, že když muchovníky sázíte, doopravdy si na nich pochutnáte zhruba za čtyři roky. Jedna rostlina rodí průměrně necelé 4 kilogramy plodů, ale některé keře muchovníku olšolistého mohou dát až kolem 18 kilogramů malviček!

Malvičky jsou neodolatelně výtečné. Pochutnám si na nich stejně jako na jakémkoliv jiném ovoci, které najdete na stránkách této knihy nebo na pultech obchodů. Kromě toho, že se používají do pemikanu, začaly se z nich připravovat také džemy a šťávy. Když plody tepelně upravujete, buďte opatrní, protože teplem mohou přijít o svou chuť; ani tepelně upravené, ani mražené plody se ale nemohou vyrovnat čerstvým malvičkám, které vám pukají v ústech. Když z muchovníku něco vaříte nebo připravujete šťávu, je třeba přidat kyselinu, např. citrónovou šťávu. První osadníci ho vylepšovali rebarborou. Venku na zahradě můžete stejného osvěžení dosáhnout tím, že si spolu s muchovníky natrháte i hrst čerstvého rybízu nebo angreštu, které dozrávají ve stejnou dobu jako muchovníky.

Kultivary

‘Altaglow’: *Amelanchier alnifolia* z Alberty vyšlechtěný především pro svou okrasnou hodnotu; 5,5 metru vysoká rostlina tvoří jen málo kořenových výhonů; na podzim se listy barví do zlatých, červených a tmavě nachových odstínů; velké bílé plody nevýrazné chuti; rodí málo; je cizosprašný; zvládá 1. teplotní zónu.

‘Autumn Brilliance’: *Amelanchier* x *grandiflora*; statný keř s několika hlavními větvemi dosahující výšky 7,5 metru a šířky necelých 4 metrů; velké, růžově zbarvené květní pupeny skrývají sněhově bílé

květy, které se mění v červené plody; listy jsou na podzim nápadně oranžové, někdy červené nebo žluté.

‘Autumn Sunset’: *Amelanchier arborea* nebo *A. x grandiflora* (případně *A. lamarckii*) vyšlechtěný v Georgii; stromek s kulovitou korunou, 6 až 7,5 metru vysoký; listy zůstávají na větvích až do pozdního podzimu a zbarvují se do tykvvově oranžové; dobře snáší horko a sucho; odolnost vůči mrazu není známa.

‘Ballerina’: *Amelanchier x grandiflora* vyšlechtěný v Nizozemsku; vzpřímený keř nebo nízký stromek s rozkladitými větvemi, 4,5 až 6 metrů vysoký; zvládá 4. teplotní zónu; listy se na podzim zbarvují do nachově bronzového odstínu; květy jsou více než 2,5 cm velké; plody jemné, sladké, nachově černé, o průměru až 13 mm.

‘Bluff’: *Amelanchier alnifolia* z Alerty; rostlina údajně zvládá 1. teplotní zónu; modročerné plody jsou 12 mm velké a mají jen málo semen; při tepelné úpravě si uchovává chuť; dozrává rovnoměrně.

‘Cole’s Select’: *Amelanchier x grandiflora*, jehož listy se na podzim zdobí jedinečnými červenooranžovými odstíny.

‘Cumulus’: *Amelanchier laevis*; vzpřímený stromek vysoký 6 až 9 metrů; listy jsou na podzim jasně oranžové; zvládá 4. teplotní zónu.

‘Forestburg’: *Amelanchier alnifolia* vyšlechtěný v Albertě; poněkud rozkladitý, téměř 3 metry vysoký; tvoří jen málo kořenových výhonů; výnosný a rychle dospívající; plod je velký (16 mm), ale poněkud mdlé chuti, měkký a vodnatý; zvládá 2. teplotní zónu.

‘Hollandia’: *Amelanchier spicata* (případně *A. sanguinea*) z Winchesteru v Anglii; dorůstá něco málo přes 2 metry; okrasný kultivar tvořící kořenové výhony.

‘Honeywood’: *Amelanchier alnifolia* ze Saskatchewanu; dorůstá do výšky něco málo přes 2 metry; hlavní větve jsou rozkladité, ale rostlina tvoří jen málo kořenových výhonů; kvete později; odolný vůči listové skvrnitosti; rychle dospívá a dává solidní úrodu; chutné, 13 mm velké plody se shlukují ve velkých hroznech a oproti jiným muchovníkům olšolistým dozrávají později; zvládá 2. teplotní zónu.

‘Indian’: *Amelanchier alnifolia* z Michiganu; okrasná a výnosná

rostlina, která rodí velké plody.

‘Jennybelle’: pravděpodobně *Amelanchier obovalis*, možná ze Severní Karolíny; bohatě plodící a přizpůsobený teplejším regionům, např. Středoatlantické oblasti.

‘Martin’: *Amelanchier alnifolia* ze Saskatchewanu; vypěstován ze semen kultivaru ‘Thiessen’, kterému se podobá, pouze má poněkud větší, rovnoměrněji dozrávající plody; zvládá 2. teplotní zónu.

‘Moon Lake’: *Amelanchier alnifolia* původem z okolí Saskatoonu; dorůstá do výšky 2 až 3 metry; kvete později; plody jsou vynikající kvality a velké (16 mm), nerodí však pravidelně; zvládá 2. teplotní zónu.

‘Nelson’: *Amelanchier alnifolia* ze Saskatchewanu; nízký, relativně pozdě kvetoucí keř; dobře rodí; 13 mm velké, chutné a poněkud trpké plody mají jen málo semen; mohl by být odolný vůči rzi.

‘Northline’: *Amelanchier alnifolia* z Alberty; dorůstá výšky necelých 2 metrů a tvoří množství kořenových výhonů; rychle dospívá a je výnosný; plody jsou velké (16 mm), nachové a vynikající chuti; dozrává rovnoměrně; zvládá 1. teplotní zónu.

‘Paleface’: *Amelanchier alnifolia* z Manitoby; vzrostlá rostlina je pyramidální, přes 2 metry vysoká; malé množství kořenových výhonů; dává bohatou úrodu velkých, sněhově bílých, příjemně chutnajících plodů; vyžaduje opylení jinou rostlinou.

‘Parkhill’: šlechtěnc z státu Michigan, zřejmě vyšlechtěn z muchovníku krvavého (*Amelanchier sanguinea*) nebo muchovníku olšolistého (*A. alnifolia*); slabě rodící; plody mají 13 mm v průměru a dozrávají velmi rovnoměrně; náchylný k padlí; nedosahuje chuti kanadských muchovníků olšolistých.

‘Pembina’: vyšlechtěn v Albertě z *Amelanchier alnifolia*; rostlina sloupovitého vzhledu dorůstající do výšky 3 metrů a tvořící jen malé množství kořenových výhonů; velmi výnosný (i když kultivaru ‘Smoky’ se nevyrovná); velké, sladké plody bohaté chuti vyrůstají v hroznech; zvládá 1. teplotní zónu.

‘Prince Charles’: vyšlechtěn ve Wisconsinu z *Amelanchier laevis*

(případně *A. canadensis*); využívá se především jako okrasná dřevina, ale zároveň rodí velké plody.

‘Prince William’: pravděpodobně hybrid *Amelanchier alnifolia* a jiného druhu muchovníku; keř dorůstající výšky téměř 2,5 metru; zvládá mrazy do $-35\text{ }^{\circ}\text{C}$; na podzim se listy zbarvují oranžovo červeně; plody jsou 13 mm velké.

‘Princess Diana’: *Amelanchier* x *grandiflora* z Wisconsinu; nízký stromek vyšlechtěný k okrasným účelům.

‘Regent’: okrasný šlechtěnc *Amelanchier alnifolia* ze Severní Dakoty; odolný vůči listové skvrnitosti; výnosný; keř je necelé 2 metry vysoký a dává velmi sladké plody s malým počtem semen, nicméně prý nedosahuje kvalit nejlepších šlechtěnců muchovníku olšolistého z Kanady; zvládá 3. teplotní zónu.

‘R. J. Hilton’: *Amelanchier laevis* z Nového Skotska; stromek odolný vůči chorobám, který se na podzim hezky zbarvuje; květní pupeny jsou sytě růžové, korunní lístky jsou bílé a poseté růžovými tečkami; menší, velice sladké, nachové plody.

‘Robin Hill’: *Amelanchier* x *grandiflora*; dorůstá do výšky 6 až 9 metrů a zvládá 4. teplotní zónu; velké květy jsou v pupenech růžové, když se otevřou, jsou světle růžové; vypěstován ze semenáčů na západě státu New York někdy na počátku dvacátého století.

‘Shannon’: *Amelanchier alnifolia* z Michiganu; výnosná rostlina s velkými plody; vhodná ke krajinářským účelům i jako zdroj ovoce.

‘Shanty Rapids’: *Amelanchier bartramiana* z Michiganu; okrasný kultivar s velkými korunními lístky.

‘Smoky’: *Amelanchier alnifolia* z Alerty; rostlina dorůstá do výšky necelých 2,5 metru; tvoří množství kořenových výhonů; dává dobrou úrodu; velké, červeně nachové, velmi sladké plody jemné chuti rostou ve středně velkých hroznech a obsahují větší množství velkých semen; dozrávají nerovnoměrně; je třeba vzít v potaz, že tento název může nést více kultivarů; zvládá 1. teplotní zónu.

‘Strata’: *Amelanchier* x *grandiflora*, jehož větve mají sklon růst horizontálně; na podzim se listy zbarvují do oranžova.

‘Sturgeon’: šlechtětec *Amelanchier alnifolia* z Albery; roste vzpřímeně, dosahuje výšky kolem 2,7 metru; rodí objemné hrozny velkých, chutných a dužnatých plodů.

‘Success’: první kultivar muchovníku, který dostal jméno; pravděpodobně *Amelanchier sanguinea*, ale také uváděn jako *A. alnifolia*, *A. canadensis* a *A. oblongifolia* (už dříve jsem se zmínil, že taxonomie muchovníků uvádí do rozpaků dokonce i botaniky); její původ sahá do devatenáctého století a státu Illinois k semenům, která byla dovezena z Pennsylvánie; keř je necelé 2 metry vysoký a 1,2 metru široký; dává velké plody, které nerostou v hroznech; H. E. van Deman, který v roce 1878 tento keř pojmenoval, tvrdil, že plody jsou „lákavé a dobré na zub“, zatímco jiní prohlašovali, že jsou „nemastné neslané“; plody pevně visí na stopkách.

‘Thiessen’: *Amelanchier alnifolia* vyšlechtěný v roce 1910 z rostlin rostoucích podél řeky Saskatchewan; rostlina dorůstá do výšky i šířky 4,5 metru; květy se objevují poměrně brzy; bohatě plodící; rodí dosti velké (více než 16 mm) a šťavnaté malvice, které dozrávají později než u jiných muchovníků olšolistých; zrání probíhá nerovnoměrně; jeden z nejchutnějších kultivarů; snese 2. teplotní zónu.

ŠVESTKOVIŠEŇ POMOŘSKÁ (SLIVOŇ POBŘEŽNÍ)

Chutné ovoce nejen pro mořské pobřeží

Botanický název

Prunus maritima

Habitus rostliny

Široce rozkladitý keř nebo stromek

Opylení

Většinou vyžaduje opylení jinou rostlinou

Dozrávání plodů

Konec léta a podzim

Když jsem si poprvé vložil švestkovišeň do úst, vyplivl jsem ji; podruhé mi zachutnala tak, že jsem začal trhat další. Moje zkušenost velice pěkně vystihuje, jaké škály chutí se můžete od švestkovišně pomořské dočkat.

Na čerstvých nebo sladidlem vylepšených plodech švestkovišně pomořské si pochutnávali už indiáni a první bílí osadníci. Sklízeli je z divoce rostoucích keřů, které si rostly přímo na písčném pobřeží Atlantiku od Massachusetts po Severní Karolínu. V roce 1524 si Giovanni da Verrazzano poznamenal o místě, kde dnes leží jižní část New Yorku, toto: „Objevili jsme *Pomi apii*, slivoně slívy [ve skutečnosti šlo o švestkovišeň pomořskou; slivoň slíva je evropská slivoň, která má podobné listy jako švestkovišeň pomořská] a ořešáky.“ O něco později o témže nález v oblasti New Yorku podal zprávu také Henry Hudson: „Příhodné kotviště, hojnost modrých slív, nějaké sušené rybízy, které přinesli domorodci, a kraj plný mohutných, vysokých dubů.“ Protože švestkovišně pomořské rostou na pobřežních písčínách, musely být jedněmi z prvních rostlin, na které „otcové poutníci“

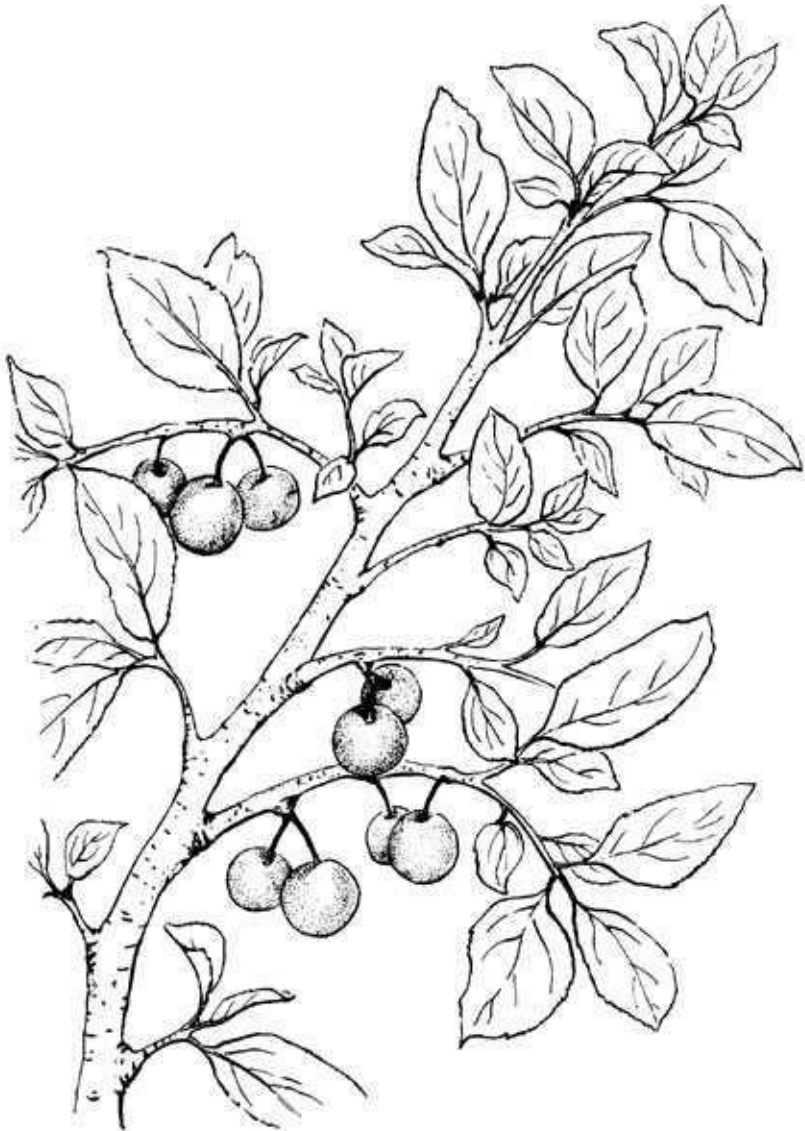
narazili po svém vylodění v Novém světě.

Švestkovišeň pomořskou označil jejím botanickým názvem *Prunus maritima* hesenský žoldněř F. A. J. von Wangenheim. ¹ Variabilita, s níž jsem se setkal při ochutnávání tohoto ovoce, se vztahuje i na jiné charakteristiky této rostliny. Vedlo to k tomu, že kolem roku 1900 četní badatelé na poli botaniky označovali každou z forem švestkovišeň pomořské jiným botanickým názvem. *Prunus pygmaea*, *Prunus acuminata*, *Prunus sphaerica*, *Prunus pubescens* a všechny ostatní názvy byly nakonec sloučeny do jediného: *Prunus maritima*, švestkovišeň pomořská (slivoň pobřežní).

Plody švestkovišeň pomořské mohou měřit v průměru „ubohých“ 12 nebo 13 mm, ale také více než 2,5 cm. A variabilní bývá i velikost pecky. Plody jsou nejčastěji sytě modré a bíle ojínné, ale některé rostliny rodí plody s nachovou, červenou nebo dokonce žlutou slupkou. Přitažlivost plodu má však hlubší důvody. Jeden z badatelů zjistil, že svíravý účinek švestkovišeň pomořské – kvůli němu jsem první plod, který jsem ochutnal, vyplivl – vyvolávají třísloviny a klony se žlutými plody vykazují mnohem nižší obsah těchto tříslovin. Obecně platí, že klony, které dříve dospívají, a klony s měkčími a většími plody mají jednoznačně nižší obsah tříslovin. O chuti ale nerozhoduje pouze nepřítomnost tříslovin. Nejlepší švestkovišeň pomořské jsou sladké a šťavnaté a mají „plnou švestkovou“ chuť.

Švestkovišeň pomořská se těšila největšímu zájmu kolem roku 1940. Zdálo se, že švestkovišeň bude následovat borůvky, další původní americké ovoce, které se na počátku dvacátého století studovalo, šlechtilo a následně průmyslově využívalo. J. Milton Batchelor ze Soil Conservation Service, jednoho z úřadů amerického ministerstva zemědělství, pátral podél atlantského pobřeží po nejlepších rostlinách, Arnoldovo arboretum a Massachusettská univerzita spolupracovaly na rozvoji tohoto průmyslového odvětví a zákonodárný sbor státu Massachusetts schválil příspěvek ve výši 500 US \$ na množení a kultivaci švestkovišeň pomořské a její ochranu před škůdci. James R. Jewett, emeritní profesor z Cape Cod, daroval Arnoldovu arboretu 5

000 dolarů na podporu výzkumu a pěstování švestkovišně pomořské. Vzniklo sdružení pěstitelů švestkovišně pomořské (Cape Cod Beach Plum Growers Association). Bohužel, desáté číslo jejich bulletinu, které vyšlo v roce 1958 a přinášelo recepty na švestkovišňové želé, návod na určování odrůdy a soutěž o nejlepší návrh loga, bylo zároveň také poslední.

Švestkovišeň pomořská

Takže švestkovišeň pomořská zůstala netradičním ovocem, a to zřejmě z jediného důvodu: zastínily ji její komerčně úspěšnější sestřenice s plody velikosti tenisového míčku. V epikurejské zahradě jsou však chomáče bílých květů a chutné, i když poměrně malé plody tohoto keře, který vyžaduje jen minimum péče, vítány a švestkovišeň pomořská tu nesmí chybět.

Popis rostliny

Švestkovišeň pomořská je další z řady rostlin, které přerůstají přes plot oddělující rostliny s krajinářským významem a rostliny jedlé a které na obou stranách tohoto plotu sice vyvolávají nadšení, ale ani z krajinářských, ani z potravinářských důvodů nejsou hojněji pěstovány. I když švestkovišeň pomořská někdy roste jako nízký strom, většinou to bývá rozcuchaný keř s poléhavými větvemi, z nichž vyrůstají vzpřímené výhony. Jestliže výhony leží na zemi, často zakořeňují. Nové hlavní větve mohou vyrůst i z plazivých kořenů. Kombinace těchto vlastností způsobuje, že se švestkovišeň rozrůstá do šířky a tvoří houštinu starých, divoce vyhlížejících rostlin.

Bujné nadzemní houštině však neodpovídá kořenový systém, který se nachází pod zemí. Švestkovišeň pomořská má relativně málo silných kořenů a kořeny nejsou v půdě paprskovitě rozloženy. Ze semenáčů nebo řízků obvykle vyrůstají dva hlavní kořeny, které udržují růst v původně nastaveném směru, ať už je tento směr jakýkoliv.

Výška rostliny odráží její genetické možnosti, ale také růstové podmínky. Hlavní větve dospělých rostlin obvykle dosahují výšky necelých dvou metrů, ale slyšel jsem i o rostlinách vysokých 3 až 4,5 metru. Opačným extrémem jsou rostliny, které se krčí ve výšce půl m. Tyto zdánlivě zakrslé rostliny, které rostou na pobřežních písčínách, ve skutečnosti zakrslé nejsou. Starší části rostlin pouze neustále zasypává písek.

Jedna zakrslá varieta ale opravdu existuje. Jedná se o *Prunus*

maritima var. *gravesii* (někdy uváděna jako *Prunus gravesii*, slivoň Gravesova). Tato varieta švestkovišně pomořské se vyskytuje na jediném místě, v Grotonu ve státě Connecticut, u zálivu Long Island. Má malé, chuťově nijak pozoruhodné plody, proto se touto varietou nebudeme zabývat.

Zašpičatělé listy švestkovišně pomořské jsou na svrchní straně většinou matně zelené, vespod jemně chloupkaté a světlejší. Švestkovišeň pomořská sice na podzim nehýří barvami, ale listy většiny keřů si uchovávají dokonalý a zdravý vzhled po celé vegetační období.

Rostlina kvete hned po jabloních a muchovnicích. V té chvíli švestkovišně pomořské předvádějí všechny své vnady. Každou větev obalí myriády květů s hebkými, bílými korunní lístky. Květy jsou asi 18 mm velké a seskupují se do hroznů po dvou až pěti. Švestkovišeň pomořská kvete tak intenzivně, že v roce 1932 dva specialisté z Arnoldova arboreta sledovali z letadla kvetoucí keře a na základě toho dokázali zmapovat stanoviště divoce rostoucích švestkovišni pomořských.

Podruhé se švestkovišeň pomořská předvede na přelomu léta a podzimu. Když je dobrý rok, zralé plody obalují větve v takové míře, že jejich představení nelze přehlédnout.

Pěstování

Jestliže švestkovišeň pomořská roste planě, většinou si vybírá stanoviště, které zalévají sluneční paprsky a bičuje sláný vítr a kde je suchá, na živiny chudá a relativně dosti zasolená půda – tedy pláže. To ale neznamená, že švestkovišně pomořské takové podmínky vyžadují, nebo jim dokonce nejvíce vyhovují. Pouze takové podmínky vydrží a snášejí je lépe než mnoho jiných rostlin.

Kromě toho, že potřebují plné slunce a dobře propustnou půdu, o růstových podmínkách, které by švestkovišni pomořské opravdu vyhovovaly, víme jen málo, ale genetické předpoklady ani morfologie

rostliny nenaznačují, že by vyžadovala odlišné podmínky než jiné pěstované rostliny: tedy průměrně úrodnou půdu s průměrným obsahem humusu, která udrží vlhkost pocházející z dešťových srážek či zavlažování. Toto mé tvrzení se zakládá na zkušenostech se švestkovišněmi pomořskými, které jsem sám pěstoval.

Co se týká umístění, běžně se doporučuje vysadit rostliny 120 až 150 cm od sebe. V takovém případě se nakonec mohou spojit v živý plot. To, jak se rostlina rozrůstá, závisí na úrodnosti půdy, genetických dispozicích rostliny a míře prořezávání. Moje rostliny, i když rostly na bohatých půdách, se rozrostly maximálně do šířky 180 cm a dosáhly výšky mezi 120 a 150 cm (při prořezávání a občasném letním suchu).

Intenzivně a pravidelně kvetou nejen planě rostoucí švestkovišně pomořské, ale také pěstované rostliny. Než však dozraje plod, může se přihodit spousta věcí, a švestkovišně pomořské jsou proslulé tím, že rodí s výkyvy – v mojí zahradě i v divočině. Uvádí se mnoho důvodů, proč tomu tak je. Problém může spočívat ve vlastnostech květů. Nejenže se obecně považují za autosterilní, ale přinejmenším na některých klonech samičí orgány dozrávají a ční v květu ještě předtím, než se úplně otevře. Kromě toho některé klony mohou mít pouze samčí orgány, zatímco jiné mají jak samčí, tak samičí orgány. Na trvale nízkou produktivitu divoce rostoucích švestkovišní pomořských může mít vliv jakýkoliv z těchto faktorů. Rozsáhlé porosty tvořené několika málo klony mohou představovat překážku pro lepší opylení.

V zahradách, kde je jen několik klonů s relativně málo větvemi, by za chudou úrodou mohlo stát počasí a jeho vliv na květy. Tak jako v případě jiných ovocných rostlin, nežádoucí vítr, déšť nebo chlad mohou zabránit úspěšnému opylení a díky tomu se urodí jen málo, nebo dokonce vůbec. Ať už jsou výchozí podmínky pro přežití a růst jakkoliv obtížné, u švestkovišně pomořské platí ještě více než u jiných druhů ovoce, že rodí v závislosti na rozmarech počasí. Rostlina, která je tak úspěšná v nepohlavním rozmnožování – jediný jedinec se může rozrůst na plochu více než 700 m² – zřejmě nemá takovou potřebu pohlavního rozmnožování.

Další příčinou, proč se u švestkovišně pomořské střídají tučná a hubená léta, mohou být škůdci. Je známo, že hmyz a choroby ovlivňují produkci ovoce u šlechtěných švestek a slivoní, proč by se to tedy nemělo týkat švestkovišně pomořské? Švestkovišeň pomořskou údajně napadají stejné druhy hmyzu a choroby, které napadají mnoho jejích vyšlechtěných příbuzných. Nicméně pro úrodu švestkovišně pomořské častěji platí, že je to buď všechno, nebo nic, a zdá se, že když rostlina rodí, má jen málo potíží se škůdci. Kromě jediného hmyzího škůdce ovocných dřevin – pravděpodobně jde o nosatce (*Conotrachelus nenuphar*) nebo nosatce (*Coccotorus scutellaris*) – jsem žádné další škůdce na svých švestkovišních pomořských nezaznamenal a nikdy jsem nemusel sáhnout k postřiku.

Stanoviště a styl vaší zahrady bude mít vliv na četnost a hloubku řezu. Rostliny švestkovišně pomořské se postupem času rozrůstají; je-li třeba, zastříhnete poléhavé větve ještě dříve, než zakoření. V období vegetačního klidu si rostlinu prohlédněte a ořežte všechny suché nebo napadené větve a také všechny slabé větve a vlky, které příliš zahušťují střed keře. U švestkovišně pomořské rodí jednoleté, dvouleté a v menší míře tříleté dřevo, pokud tedy zakrátíte některé hlavní větve a nejstarší větve uříznete u země nebo u vitálních kořenových výhonů, zachováte a dostatečně stimulujete nový přírůstek dřeva, na němž se objeví kvalitní květy – a v dobrých letech také plody.

Množení

Roku 1714 John Lawson ve svém díle *History of Carolina* napsal, že švestkovišně pomořské, „jestliže jsou do země vsazeny pecky nebo řízky, vyrostou kdekoliv: nesou bílé květy a dávají dobré ovoce“. A víceméně platí, že švestkovišně pomořské takto rostou dodnes.

Tam, kde od rostlin požadujeme spíše kvantitu než kvalitu, přijdou vhod semena. Nejlepší klíčivost zajistí dvou až tříměsíční stratifikace. Semenáče, které získáme, budou velmi variabilní, co se týká plodů i vlastností rostlin.

Řízkováním získáme přesné kopie stávajících rostlin čili jejich klony. Nejlépe prý zakořeňují – s osmdesátiprocentní úspěšností – zelené řízky z letorostů, ale řízky musejí být krátké, 5 až 10 cm dlouhé. Řízky se odebírají, když plody dosáhnou velikosti kolem 3 mm (což je na místě, kde bylo provedeno pozorování, začátkem června). Spodní listy se otrhají, na řízek se potom nanese práškový stimulant Hormodin No. 1 a řízek se v zastíněném skleníku zastrčí do písku. V případě švestkovišně pomořské byste měli uspět i s dřevitým řízkem.

Nejjednodušší a nejsnazší způsob, jak naklonovat nové rostliny švestkovišně pomořské, které rostou z vlastních kořenů (tedy nejsou naroubované na podnož), je pomocí kořenových řízků. Ze zdravých kořenů odeberte řízky silné jako obyčejná tužka a dlouhé 7,5 až 10 cm. Potom řízky založte vodorovně do země 5 až 7,5 cm hluboko. Řízky lze také založit svisle; silnější konce míří vzhůru a jsou uloženy těsně pod povrchem. Jestliže řízky zakládáte venku, kde panují méně příhodné podmínky než v kořenáči, při svislém zakládání založte řízky hlouběji, 2,5 cm pod povrch. Šance, že se kořenové řízky ujmou, je dosti vysoká, můžete je proto rovnou zasadit na místě, kde má růst dospělá rostlina – na každém stanovišti zasadte několik řízků a na zimu je zamulčujte, aby je mráz nevytáhl ze země.

Roubováním se docílí rychlého růstu klonovaných rostlin. Švestkovišně pomořské mají od přírody řídký kořenový systém, což zvyšuje riziko při přesazování prostokořenných sazenic. Úspěšně se využívají různé podnože. Aby se usnadnilo přesazení, využívá se jako podnož višně plstnatá (*Prunus tomentosa*), ale dnes se rostliny z kořenáčů s těmito problémy většinou dokáží vyrovnat samy. Rouby švestkovišně pomořské na slivoni americké (*Prunus americana*) vykazují brzkou plodnost a výrazný růst, zatímco rouby na slivoni švestce (*Prunus domestica*) rostou do nadměrné velikosti. Použije-li se vhodná podnož a naroubuje-li se švestkovišně pomořská dostatečně vysoko nad zemí, lze docílit toho, že švestkovišně poroste na jednom místě a nebude se rozrůstat. Tam, kde používáte podnož pouze k množení, roubojte tak nízko, aby švestkovišně pomořská mohla

případně vytvořit vlastní kořeny, ale u některých podnoží pak může nastat problém s kořenovými výhony. Tomuto problému se vyhnete, když místo, kde se roub spojuje s podnoží, stáhnete drátkem, eventuálně zaškrtnete podnož, jakmile hlavní větve naroubované rostliny zestárnou a zhoustnou – samozřejmě až poté, co naroubovaná rostlina vytvoří vlastní kořeny.

Sklizeň a využití

Chcete-li, aby plody švestkovišně pomořské měly co nejlepší chuť, nesmíte je trhat dříve, než úplně dozrají. Stejně jako jiné peckoviny, ani plody švestkovišně pomořské po očesání nedozrávají; změknou a některé složité cukry se změní v sacharózu, ale vůně a sladkost utržených plodů se už dále nerozvíjí.

Jestliže vaše švestkovišně pomořské rodí více, než dokážete vy, vaše rodina a přátelé zkonsumovat začerstva, budete muset vyrobit nějaké želé. I když je želé ze švestkovišně pomořské jedním ze symbolů kraje kolem mysu Cape Cod, skutečnost je taková, že plody nejsou dostatečně kyselé (pH 3,3) a nemají dost pektinu (0,9 %) k přípravě dobrého želé. V roce 1942 se dva odborníci z Delawarské univerzity rozhodli stanovit, co přesně vede k tomu, že želé ze švestkovišně pomořské získá dobrou strukturu, barvu a chuť. Zde jsou jejich instrukce:

K jedné libře [ca 450 g] omytých [zralých] plodů přidejte jednu pintu [ca 470 ml] vody a na mírném ohni vařte v zakryté nádobě 15 minut. Přeced'te bez tlačení přes jednu vrstvu pláténka. Vraťte dužninu do hrnce, přilejte další pintu vody a povařte 10 minut. Při cezení tentokrát vytlačte všechnu šťávu. Oba extrakty smíchejte a vařte, dokud se nevyvaří na jednu pintu. Šťávu přefiltrujte přes čtyři vrstvy pláténka. K přefiltrovanému extraktu přidejte 12 uncí [ca 340 g] cukru promíchaného s 2,7 gramy (1 zarovnaná čajová lžička) stoprocentního citrusového pektinu v prášku, nebo dvěma uncemi [cca 57 g] (¼ lahve)

pektinu Certo. Poté, co přidáte cukr, rychle zahustěte na želé s 65 až 68% koncentrací rozpustných látek. Dokončete za teploty přesahující o 9–10 ° Fahrenheita bod varu vody [cca 100 °C]. Tímto postupem získáte z jedné libry plodů 18 uncí [510 g] želé.

(S. G. Davis a A. C. Levine,
„Composition and Utilization of the Beach Plum“,
The Fruit Products Journal, srpen 1942)

Jestliže na keřích nedozraje najednou dostatečné množství plodů na celou dávku želé, dozrálé plody se mohou trhat postupně a skladovat v mrazáku při teplotě –18 °C a méně.

Vždycky si raději dám čerstvé švestkovišně, ale v zimě, nebo když se neurodí, budete muset sáhnout po želé.

Kultivary

Na rostlinu, která dodnes roste většinou jen v přírodě, dala švestkovišeň pomořská světu celkem dost kultivarů. Většina byla vyselektována mezi divoce rostoucími rostlinami. První odrůdou, které získala jméno, byl kultivar ‘Bassett’s American’. Přišel s ní v roce 1872 William Bassett z Hammontonu ve státě New Jersey. Zahradnické školky ji několik let prodávaly, ale potom se tato odrůda vytratila. Nebyla to žádná škoda, protože měla mdle červené, nezajímavé a nepříliš chutné plody o průměru asi 18 mm.

Kdo jiný mohl rozpoznat skutečnou hodnotu švestkovišně pomořské než šlechtitel Luther Burbank? Doufal, že větším japonským a americkým slivoním dodá některé vlastnosti švestkovišně pomořské: odolnost, pozdější dobu květu, výnosnost (pokud tedy zrovna rodí!) a celkovou robustnost. Burbank nakonec vyšlechtil tři odrůdy – ‘Burbank’s Giant Maritima’, ‘East’ a ‘Pride’. Všechny byly velké. Údajně zmizely, protože postrádaly komerční kvality, jako jsou pravidelná rodivost a odolnost při přepravě.

Je zaznamenán případ, kdy se švestkovišeň pomořská spontánně,

bez přičinění člověka zkřížila s jiným druhem: jejím partnerem byla slivoň americká (*Prunus americana*), obě rostliny rostly blízko sebe v arboretu Highland Park v Rochesteru ve státě New York. Jistý John Dunbar nasbíral v roce 1899 semena a vypěstoval z nich rostlinu, která rodila nachové plody větší než peckovice švestkovišně pomořské. Byl to jeden z důkazů hybridního původu rostliny. Z okrasného hlediska tato rostlina v době květu překonávala své rodiče.

Z kultivarů uvedených v následujícím seznamu je dostupných jen málo – je dokonce možné, že neseženete žádný z nich – a většina už zřejmě ani neexistuje. Ale kdo ví? Třeba se nějaký ztracený plod vynoří z mlh zapomnění? Co se týká nových kultivarů, mé nadšení pro švestkovišně pomořskou povzbudila ochutnávka plodů z některých rostlin testovaných v experimentální stanici Rutgers Cream Ridge; nejsou běžně k mání (alespoň prozatím) a v současnosti nesou strohá označení NJBP1-13, NJBP1-64, NJBP3-13 a NJBP3-55. 2 U níže uvedených kultivarů je uvedena doba dozrávání, která platí pro oblast, odkud klon pochází.

‘Alpha’: vyšlechtěn roku 1899 E. M. Winsorem; nachový plod.

‘Arrowhead’: modrý plod oválného tvaru.

‘Beta’: vyšlechtěn roku 1899 E. M. Winsorem; žlutý plod.

‘Cotuit’: pochází z Cotuitu ve státě Massachusetts; rozkladitý keř vysoký 60 až 90 cm; listy v barvě světlezeleného jablka; bohatá úroda peckovic o průměru 19 mm, které mají sladkou a jemnou chuť a malé pecky; dozrávají brzy, často koncem července.

‘Eastham’ (‘HC-1248’): vyšlechtěn v Easthamu ve státě Massachusetts J. M. Batchelorem ve 40. letech 20. století; 90 až 120 cm vysoký, široce rozkladitý, ale se silnými vzpřímenými větvemi; listy světle zelené; bohaté výnosy stejně velkých, tmavě nachových až rudých plodů o průměru 10 mm s trpkou až jemně kyselou chutí; dozrávají na počátku září.

‘Hancock’ (‘HC-1244’): vyšlechtěn ve Fort Hancocku ve státě New Jersey J. M. Batchelorem ve 40. letech 20. století; 90 cm vysoký keř s ročním přírůstkem pouhých 15 cm; plody mají modrou slupku, jsou

šťavnaté a obsahují zlatavou dužninu s malou peckou; plody mají průměr 22 až 25 mm a sladkou chuť, čerstvé jsou vynikající; začínají dozrávat v polovině srpna.

‘Jersey’: statná rostlina stromkovitého habitu vysoká až 4 m; chutné, načervenalé plody dozrávají koncem léta a začátkem podzimu.

‘Premier’ (‘HC-1358’): původem z Plum Islandu ve státě Massachusetts; 120 cm vysoký keř; velice náchylný k monilióze; průměrná produkce modrých, 25 mm velkých plodů.

‘Raribank’ (‘NJ#1’): vyšlechtěn v Old Bridge ve státě New Jersey roku 1932; velká, stromovitá rostlina (podobná broskvoni); proslul odolností vůči monilióze a listokazovi japonskému; nachově červené plody se hodí ke konzervaci a výrobě želé, dozrávají na počátku září.

‘Safford’ (‘HC-1252’): původem z Plum Islandu ve státě Massachusetts; rozkladitý keř dorůstající výšky 120 cm; dává bohatou úrodu temně modrých, 25 mm velkých plodů příjemné, sladké chuti; začínají dozrávat v polovině srpna.

‘Snow’: každoroční produkce kulovitých plodů vynikající chuti.

‘Wheeler Selection No. 6’: pochází z Truro ve státě Massachusetts; vzpřímený keř dosahující výšky 90 až 150 cm; tmavozelené listy; bohatá úroda světle modrých plodů o průměru 29 mm; „skutečná chuť švestkovišně pomořské, která nachází své naplnění ve velmi sladkých, kvalitních plodech příjemné chuti“ (George Graves, *Arnoldia*, 1949).

„MĚSÍČNÍ JAHODY“

A JAHODNÍK TRUSKAVEC

Drobné rozkoše

Botanický název

Fragaria vesca a *Fragaria moschata*

Habitus rostliny

Vytrvalé byliny

Opylení

Měsíční jahody jsou samosprašné; kultivary jahodníku truskavce jsou víceméně samosprašné, ale tento druh je dvoudomý

Dozrávání jahod

U měsíčních jahod od jara do podzimu; u jahodníku truskavce na jaře

Říká se, že když si v luxusní pařížské restauraci objednáte jahody, budou velmi malé a velmi drahé (jak jinak!), ale také velmi chutné. Tyto jahody nejsou zakrslou formou jahodníku velkoplodého, ani nejsou malé kvůli špatné péči. Jedná se o úplně jiné druhy, které mají blízko k divoce rostoucím jahodám: tzv. měsíční jahody a jahodník truskavec.

Vysoká cena měsíčních jahod a jahod jahodníku truskavce nesouvisí s tím, že by se obtížně pěstovaly, ale je dána tím, že málo plodí. To by však nemělo být na překážku jejich pěstování na zahradách, kde je chuť přinejmenším stejně důležitá jako výnosy. Měsíční jahody mají výraznou chuť lesních jahod. Chuť souplodí jahodníku truskavce je směsicí jahodové, malinové a ananasové chuti. Jsou vynikající!

Evropané oba druhy po celá staletí vysazovali v zahradách a sklízeli je na jejich přirozených stanovištích. V polovině 18. století se

začaly prosazovat „moderní“ jahody, které jsou velkoplodým a výnosným křížencem dvou amerických druhů, a měsíční jahody a jahodník truskavec se přestaly pěstovat.

Dnes pěstitelé jahod měsíčním jahodám a jahodníku truskavci nevěnují téměř žádnou pozornost. Obohatit moderní hybridy jahodníků geny těchto dvou druhů není právě snadné, protože mezi měsíčními jahodami, které jsou formou jahodníku obecného (diploidní druh), jahodníkem truskavcem (hexaploidní) a moderními hybridy (oktoploidní) existují rozdíly v chromozomech. Vzhledem k tomu, že genetický kód jahodníku obecného a jahodníku truskavce nelze pozměnit geny jiných druhů, jsou pro komerční pěstování nepoužitelné. Kromě toho, že tyto druhy málo rodí, jejich jahody se příliš rychle kazí a jsou moc malé.

„Jsem si jist, že ti opravdu praktičtí... pěstitelé jahod se nikdy nenechají svést ani jedním z těchto dvou evropských druhů. Jediný pohled na ony plané jahodníky z Evropy postačí, abychom si uvědomili, že tu pro ně není místo,“ napsal Henry Wallace, který byl ve 30. letech 20. století americkým ministrem zemědělství. Leč pana Wallace natolik uchvátila chuť měsíčních jahod a jahod jahodníku truskavce, že se sám hrdě hlásil k „nepraktickým“ pěstitelům. V penzi se věnoval pěstování měsíčních jahod a jahodníku truskavce a pokoušel se jedinečnou chutí jejich jahod vylepšit moderní hybridy jahodníků na své zahradě v South Salemu ve státě New York. Cizokrajná chuť těchto dvou druhů jahodníku vyvolala nadšení také u dalších zahradníků a stali se amatérskými šlechtiteli jahod.

Popis rostlin

Tzv. Měsíční jahody jsou botanicou formou jahodníku obecného (*Fragaria vesca*), který je někdy označován jako tzv. lesní jahody. Lesní jahody jsou úhlednou rostlinou, která roste divoce na okrajích lesů v Evropě, Severní a Jižní Americe a severní Asii a Africe. Tyto lesní jahody jsou týmiž divokými jahodami, které znala už antika. Ve svých

textech se o nich zmiňují Vergilius, Ovidius a Plinius. Tyto jahodníky věnčí středověké obrazy s náboženskými motivy a později je ve zvětšené podobě zachycuje Boschova *Zahrada pozemských rozkoší* (ca 1500). I když se od patnáctého století příležitostně pěstovaly v zahradách, lesní jahody se většinou sbíraly ve volné přírodě. Jahody se kultivací nezušlechtily natolik, aby to motivovalo k jejich pěstování, a větší podíl ovoce (a zeleniny) ve stravě byl dlouho považován za zdraví škodlivý.

Alpská forma lesních jahod neboli měsíční jahody byly objeveny před třemi stoletími východně od Grenoblu, v nižších polohách Alp, a brzy svou oblibou zastínily jiné lesní jahody. Měsíční jahody mívají větší souplodí než běžné lesní jahody, a zatímco většina lesních jahod plodí pouze na jaře, alpské formy plodí průběžně celé vegetační období. Především ve starších textech se o měsíčních jahodách hovoří jako o *fraise de quatre saisons*, „jahodách čtyř ročních období“.

Většina kmenů měsíčních jahod netvoří šlahouny, vodorovné výhonky, díky nimž se rostliny rozšiřují na všechny strany (z angl. *to strew*, „trousit se, prostírat se“, pochází starší výraz *strewberry* a odtud dnešní *strawberry*, „jahoda“). První měsíční jahody bez šlahounů byly vyšlechtěny roku 1811 a říkalo se jim ‘Bush Alpine’ nebo ‘Gaillon’. K dalším patří ‘Érige du Poiton’, ‘Monstreuse Caennaise’ a kmen ‘Fressant’, který se kdysi hojně pěstoval v Anglii a Francii. Já jsem pěstoval kmeny, které jsem získal z amerických pěstitelských školek – ‘Baron Solemacher’, ‘Alexandria’, ‘Ruegen’, ‘Mignonette’ a ‘Charles V’ –, a zjistil jsem, že mezi nimi neexistují žádné dramatické rozdíly v chuti nebo rodivosti. Mají-li dobrou půdu a potřebnou vláhu, všechny rodí od června až do října delikátní, i když drobné jahody.

Některé kmeny měsíčních jahod rodí krémově bílé jahody, ale často se o nich říká, že jsou žlutoplodé. První zmínka o takových jahodách pochází už z roku 1536. Mezi tyto světlé kultivary patří ‘Bush White’, ‘Pineapple Crush’, ‘Alpine Yellow’ a ‘Alpine White’ (tento kultivar se odlišuje od ‘Alpine Yellow’ habitem s hojností šlahounů). Jahody ‘Pineapple Crush’ vykazují špetku ananasové chuti, která se mísí s chutí